

Praktinė filosofija

MORALĖS MISTIKA

Alvydas Jokubaitis

Vilniaus universiteto
Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto
Politikos teorijos katedra
Vokiečių g. 10, LT-01130 Vilnius
Tel. (8 5) 219 3154
El. paštas alvydas.jokubaitis@takas.lt

Straipsnio tikslas – išplėtoti Ludwigo Wittgensteino mintį apie mistinius moralės elementus. Tai daroma remiantis Blaise'o Pascalio ir Immanuelio Kanto idėjomis. Pascalis kalbėjo apie meilės fenomeno mistiškumą. Kantas samprotavo apie praktinio proto mistiką. Šių dviejų autorių moralės samprata leidžia kalbėti apie mistinius moralės elementus. Remiantis Pascalio ir Kanto idėjomis, bandoma įrodyti, kad mistika nėra vien religinio mąstymo dalis, bet gali būti traktuojama kaip svarbus moralinio patyrimo elementas.

Pagrindiniai žodžiai: moralė, mokslas, mistika, meilė, transcendentalizmas.

Mokslas reikalauja remtis empiriniais faktais. Religingi žmonės yra mistikai. Jie pripažįsta esybę, kurios neįmanoma aprašyti empirinių mokslų kalba. Tačiau, kalbant apie mistiką, nebūtinai reikia remtis religija. Mokslininkai negali pripažinti teiginio „Dievas egzistuoja“ arba „siela yra nemirtinga“, ir su jais nėra prasmės diskutuoti apie mistiką. Daug įdomesnis atrodo kitas mistikos gynimo kelias – pabandyti įrodyti, kad moralinis sprendinys turi mistinių elementų. Ludwigo Wittgensteino nuomone, etika negali būti išreikšta įprastine mokslo kalba, bet nurodo į kažką absoliutaus. Jo žodžiais, „[i]š tikrųjų esama kažkas neišreiškiama. Tai *rodo save*, tai yra mistiška“ (Vitgenšteinas 1995: 112). Šis tvirtinimas

leidžia bandyti moralės teiginius prilyginti religinių mistikų teiginiams. Straipsnio tikslas – išplėtoti Wittgensteino mintį apie mistinius moralės elementus.

Meilės mistika

Blaise'as Pascalis derino mokslininko ir religinio mistiko savybes. Pagarsėjęs reikšmingais moksliniais atradimais, jis išgyveno net du mistinius atsivertimus į religiją ir nebijojo atvirai kalbėti apie protu nepasiekiamus dalykus. Jo „Kleopatros nosies“ argumentas dažniausiai siejamas su istorinio atsitiktinumo tema. Tačiau šį argumentą galima nesunkiai pritaikyti moralės mistikos temai. Viena iš savo *Minčių* fragmentų Pascalis rašo: „Kleopatros nosis:

jei ji būtų buvusi trumpesnė, būtų pasikeitęs visas žemės paviršius“ (Pascal 1997: 60). Prieš šį fragmentą Pascalis samprotauja: „Norint visiškai pažinti žmogaus tuštybę, užtenka pažvelgti į meilės priežastis ir padarinius. Jos priežastis yra *nežinia kas* (Corneille'is), o padariniai pasibaisėtini. Tas *nežinia kas* yra toks mažas, kad net negalima jo atpažinti, nors jis judina visą žemę, karalius, kariuomenes, visą pasaulį“ (Pascal 1997: 60). Meilės temos yra iššūkis moksliniam mąstymui – šis netinka samprotauti apie dalyką, galintį pakeisti imperiją ir pasaulio istoriją.

Robertas Nozickas nebuvo mistiškai nusiteikęs filosofas. Tačiau meilės tema jam tapo dideliu filosofiniu iššūkiu. Jis atvirai prisipažino negalįs suprasti, kodėl meilės negalima perkelti kitam asmeniui, turinčiam tų pačių savybių, arba kodėl meilė gali išlikti net sunykus ją sužadinusio žmogaus savybėms. Jo nuomone, „kodėl taip prisirišama prie asmenų, o ne prie savybių – tai įdomus ir mįslingas klausimas“ (Nozick 2003: 182). Tai, kad meilė nepriklauso vien tik nuo mylimo žmogaus savybių, rodo ją esant paslaptinę, nenusipėjamą ir racionaliui iki galo nepaaiškinamą reiškinį.

Pascalis kalbėjo apie skirtumą tarp meilės ir proto tvarkos. Protas, jo nuomone, yra mokslinio pažinimo pagrindas, bet visiškai netinka meilei suprasti. Niekas negali paaiškinti, kodėl mylime vieną ar kitą žmogų. Racionalūs aiškinimai meilę pritaiko proto tvarkai, kuri iš esmės skiriasi nuo jos pačios įsteigiamos tvarkos: „Jei kas myli žmogų dėl grožio, ar myli jį? Ne, nes dėl raupų, kurie sunaikina grožį, nesunaikindami asmens, jo nebemylės. Jei mane myli dėl mano sveiko proto, atminties, ar

tai esu mylimas *aš*? Ne, nes šias savybes galiu prarasti, neprarasdamas savęs. Tad kur tas *aš*, jei jo nėra nei kūne, nei sieloje? Ir kaip mylėti kūną ar sielą, jei ne dėl šių savybių, kurios manęs nesudaro, nes yra prarandamos? Argi mylėtume sielos esmę atsajai, vis tiek, kokias turėtų savybes? Tai neįmanoma ir būtų neteisinga. Tad visada mylimas ne asmuo, bet vien jo savybės“ (Pascal 1997: 103–104).

Šis Pascalio *Minčių* fragmentas neatspindi jo paties požiūrio. Pascalio nuomone, mes mylime asmenį, o ne savybes. Apie tai kalbama kitame *Minčių* fragmente: „Širdis turi savo tvarką. Protas turi savą, kuri veikia pagal principus ir įrodymus. Širdies tvarka kitokia. Kad turime būti mylimi, neįrodinėjame tvarkingai pateiktomis meilės priežastimis – tai būtų juokinga“ (Pascal 1997: 93). Pozityvistams meilė visada atrodo panaši į stebuklą. Neįmanoma mylėti ir kartu sakyti, kad žinai mokslines savo meilės priežastis. Meilė pasirodo, kai niekas jos nesitiki, lieka iki galo nesuprantama ir nepaaiškinama, nepriklauso nuo išorinių socialinio ir politinio gyvenimo aplinkybių, lengvai pavirsta savo priešingybe – neapykanta, griaua nusistovėjusią žmonių gyvenimo tvarką ir skatina pačius keisčiausius poelgius. Krikščionių teologai meilei suteikė net būties pagrindo statusą. Viena iš krikščioniškosios dogmatikos kūrėjų apaštalo šv. Pauliaus žodžiais, iš didžiųjų krikščioniškųjų dorybių trejeto – tikėjimo, vilties ir meilės – „didžiausia jame yra meilė“ (1 Kor 13, 12).

Šv. Pauliumi sekę mąstytojai meilę suvokė kaip metafizinę, antgamtišką ir mistinę jėgą. Jeigu *eros*, kaip viena iš meilės formų, leidžia kalbėti apie kūniškas žmogaus elgesio determinacijas, o *philia* nurodo

socialines elgesio determinacijas, meilė kaip *agape* žmones iškelia virš gamtos pasaulio. Krikščionių autoriai meilę suvokė kaip kažką absoliutaus, nepriklausančio nuo laiko ir vietos aplinkybių, kaip reikalavimą neįmanomų dalykų, tarp kurių galima nurodyti net priešų meilę. Galima pateikti du su meile susijusius argumentus, skambančius kaip mokslinio mąstymo apribojimas. Pirma, mes negalime moksliskai paaiškinti meilės priežasčių. Antra, mes tik labai ribotai galime būti mylimi dėl aiškiai nurodytos priežasties. Meilė kartais pradingsta išlikus toms pačioms žmogaus savybėms, o kartais išlieka nepaisant žiauriausios fizinės ir dvasinės negalios.

Davidas Hume'o nuomone, stebuklas turi būti suvokiamas kaip nusistovėjusios gamtos tvarkos pažeidimas (Hume 1995: 156–187). Meilė daug kuo panaši į stebuklą. Tačiau Hume'as nesuprato, kad stebuklų pirmiausia reikia ieškoti moralės srityje. Prancūzų filosofo André Comte Sponville'o nuomone, „būtis yra ir misterija, ir faktas“ (Comte Sponville 2008: 163). Kasdienis žmonių gyvenimas kupinas meilės, užuojautos, atsakomybės, gailestingumo, kantrybės, ištikimybės, atsivertimo ir kuklumo stebuklų. Talmude sakoma, kad bėdos ištiktos šeimos pastangos išlikti yra toks pat stebuklas, kaip ir garsusis Raudonosios jūros prasiskyrimas. Teologai drąsiai kalba apie moralės mistiką.

Daugelis piliečių tiki, kad meilė yra galingesnė jėga negu teisė ir politika. Mokslininkai nepajėgia pateikti priežastinių šio reiškinių aiškinimų. Meilę galima aiškinti kaip empirinių faktų priežastį (Carr 1999: 100–102), tačiau jai neįmanoma nurodyti būtinų priežasčių. Meilė yra metafizinis prin-

cipas, peržengiantis empirinių faktų pasaulį. Prancūzų moralistas François de La Rochefoucauld sakė, kad galima sutikti „žmonių, kurie niekuomet nebūtų įsimylėję, jei nebūtų girdėję apie meilę“ (Larošfuko 1968: 34). Tai klaidingas požiūris. Meilė dažnai nepriklauso nuo žodžių ir kalbos materijos.

Proto mistika

Mokslininkai lengvai pasimeta tirdami net mažą tikrovės fragmentą: už vienos priežasties jie randa kitą priežastį, kol galiausiai priežasčių grandinė nusitęsia į begalybę. Prancūzų filosofo Pierre'o Manent žodžiais, „atsiranda nesuskaičiuojami žmogaus fenomeno aspektai, paskui išnyksta determinanto vaidmenyje, paskui determinuotojo vaidmenyje“ (Manent 2005: 111). Empirinių mokslų duomenys neleidžia kalbėti apie galutinę priežastį, tačiau mūsų protas negali nusiraminti radęs vien santykinę priežastį ir ieško to, kas gali būti apibūdinta kaip absoliuti ir besąlygiška priežastis.

Mistinis, o kartu ir mitinis pasaulio suvokimas atsiranda vien todėl, kad kitaip neįmanoma atskleisti galutinių būties pagrindų. Mokslininkai negali atsakyti į garsųjį Gottfriedo Wilhelmo Leibnizo klausimą, kodėl yra kažkas, o ne niekas. Nepaisant visų jų pastangų, pasaulio egzistavimas ir toliau lieka paslaptis. Mokslininkai pažįsta atskirus faktus, bet ne jų visumą, apibūdinamą „pasaulio“, „būties“, „substancijos“ ar „Dievo“ vardais. Samprotavimai apie metafizinius dalykus neišvengiamai nukreipia už empirinio pasaulio ribų, link to, ką galima vadinti metafizinėmis iliuzijomis. Kanto žodžiais, „tai iliuzija, kurios niekaip negalima išvengti“ (Kantas 1982: 265).

Mokslininkai tiria faktus, tačiau tikrovė nėra sudaryta vien iš faktų, ji reikalauja samprotavimų apie galutinius principus – sielą, absoliučius žmogaus gyvenimo tikslus, laisvę ir Dievą. Mokslininkai tiria faktus, bet žmonių dvasinis ir moralinis gyvenimas reikalauja to, kas vadinama idėjomis, idealais, normomis ir vertybėmis. Žmonės tuo pačiu metu yra dviejų skirtingų pasaulių dalis – juos galima aprašyti empirinių mokslų kalba, bet kartu jie vadovaujasi tuo, kas nėra tik empiriniai faktai, bet rodo esant absoliučius principus, nekintamas vertybes ir tikslus.

Kantas buvo moralinio svajingumo (*schwärmerei*) ir apreiškimo religijos kritikas. Tačiau jo moralės filosofija yra daug palankesnė mistikai negu empirizmui. Tai dažnai nepastebimas šio autoriaus pažiūrų aspektas. Dar mažiau pastebima, jog Kanto moralinės simpatijos mistikai baigiasi ties jo politikos sampratos ribomis. Perėjęs prie politikos filosofijos klausimų, Kantas atsisako simpatijų mistikai. Politiką jis sieja su išoriniu žmogaus laisvės apribojimu, artimu gamtos mechanizmui, o ne su morale, kuri suvokiama kaip vidinis laisvės apribojimas. Kanto mistikos paieškas reikia pradėti nuo jo *Grynojo proto kritikos* dalies, vadinamos „transcendentaline dialektika“.

Didžiausias šios dialektikos netikėtumas yra tai, kad jos autorius siūlo kalbėti ne apie faktus, bet regimybes. Kanto nuomone, egzistuoja atskira proto sprendinių grupė, pagrįsta ne faktais, bet transcendentalinėmis regimybėmis. Kalbėdamas apie pastarąsias, Kantas dar nėra mistikas. Jis tik mano, kad mūsų pažintiniai gebėjimai yra sudaryti iš dviejų skirtingų dalių – intelekto ir proto. Pirmasis apibendrina juslių teikiamą me-

džiagą, o antrasis neturi tiesioginio sąlyčio su juslių pasauliu, bet intelekto teikiamos medžiagos pagrindu kuria metafizines idėjas. Pastarosios yra būtinas žmogaus proto elementas, leidžiantis nuo moksliniam pažinimui prieinamo patyrimo pereiti prie moralės.

Kantas buvo įsitikinęs, kad protas išplečia intelektą, jį išvesdamas už empirinio patyrimo ribų į principų ir idėjų pasaulį. Intelektas pažįsta vien sąlygotus dalykus, o protas ieško absoliučių ir besąlygiškų principų. Intelektas pažįsta ribotus, jslėmis apčiuopiamus reiškinius, o protas kalba apie sąvokomis pažįstamus dalykus. Geriausias to įrodymas yra dorovė: „Tai, kad žmogus niekada nesiels adekvačiai tam, kas glūdi grynojoje darybės idėjoje, visai neįrodo, kad šioje mintyje yra kažkas chimeriško“ (Kantas 1982: 276). Dorybės idėja yra gėrio patyrimo sąlyga, o ne atvirkščiai.

Kanto nuomone, žmogaus protas siekia išeiti už empirinio patyrimo ribų. Atsiranda specifinis pažinimas, neturintis empirinio objekto, bet galintis keisti praktinę žmonių savivoką. Tai regimybėmis grindžiamas pažinimas, tačiau jos nėra vien regimybės, bet gali (ir turi būti) traktuojamos kaip moralės pagrindas. Protas kuria sąvokas ir sprendinius, išplečiančius pasaulio supratimą. Ši aplinkybė yra svarbus moralės, teisės ir politikos pagrindas: „Juk negali būti nieko žalingesnio ir filosofui labiau nederamo už vulgarų rėmimąsi tariamai prieštaraujančiu [tai idėjai] patyrimu, kurio juk visai nebūtų, jei įstatymų leidimo įstaigos būtų buvusios sukurtos pagal idėjas, o ne pagal grubias sąvokas, kurios sužlugdė visus gerus ketinimus kaip tik dėl to, kad buvo paimitos iš patyrimo“ (Kantas 1982: 277).

Kantas manė, kad moralė yra ne iš patyrimo, bet numato proto idėjas. Jo požiūris į moralę iš esmės skiriasi nuo požiūrio į mokslą. Mokslininkai pradeda nuo empirinio stebėjimo objektų ir remdamiesi metodiška duomenų analize kuria teorinius apibendrinimus. Moralės subjektai elgiasi priešingai – jie pradeda ne nuo empirinio patyrimo, bet nuo jį formuojančių idėjų. Transcendentalinė regimybė yra pagrindinė moralinio patyrimo sąlyga. Mokslininkas šioje vietoje galėtų pasakyti, kad juslinio atitikmens neturinčios proto idėjos yra iliuzijos. Kantas manė kitaip. Jo nuomone, juslinio atitikmens neturinčios praktinio proto idėjos yra pagrindinė moralinio patyrimo sąlyga.

Metafizinės idėjos nėra tuščios fantazijos, bet privalo būti suvokiamos kaip praktinio proto dalis. Žmonių praktinis gyvenimas nesiremia mokslo tiesomis, bet rodo, kad yra atskiras pasaulis, pagrįstas vien mąstyti galimais principais. Pereidami į proto idėjų sritį, žmonės žengia mokslo požiūriu neleistiną žingsnį – jie kalba apie tai, ko neįmanoma įrodyti empiriškai. Proto idėjos byloja apie kažką absoliutaus ir besąlygiško. Mokslinis protas gali pripažinti tik santykinius objektus. Proto idėjos leidžia kalbėti apie tai, kas yra absoliučiai besąlygiška. Jos rodo esant mokslinį pasaulio pažinimą peržengiančius dalykus.

Kanto nuomone, transcendentalinės proto idėjos nėra regimybės, nes be jų neįmanomas tapti moralės suvokimas. Transcendentalinės idėjos yra tarytum keltas, mus perkeliantis iš gamtos į moralės pasaulį. Mokslininkai negali atsakyti į metafizinius klausimus: „ar pasaulis turi pradžią laike ir erdvėje?“, „ar pasaulis yra sudėtinė, ar paprasta substan-

cija?“, „ar viskas jame vyksta pagal gamtos priežastingumo dėsnius, ar jame yra laisvė?“, „ar yra kokia nors besąlygiška būtybė, kurią galima traktuoti kaip jo priežastį?“. Būtų galima susitaikyti su tokiu mokslininkų bėgėškumu, jeigu ne viena svarbi aplinkybė – paskutiniai du klausimai turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę.

Moralės mistika

Kanto filosofinės minties posūkis į moralinės mistikos pusę yra susijęs su teiginiu, kad grynasis protas kartu yra praktinis protas. Teisingai nustačius mokslinio pažinimo ribas, atsiveria kelias moralei ir tikėjimui. Teorinis protas laisvės idėją gali pateikti tik problemiška, kaip determinizmo idėjos antinomiją. Praktinis protas ją sugeba padaryti realia būtinybe. Be laisvės neįmanoma mąstyti moralės, politikos ir kitų praktinės žmonių veiklos sričių. Tai, kas teoretikams yra neišsprendžiama problema, moralės filosofai paverčia praktinio proto postulatu. Negalėdami moksliskai įrodyti laisvės, ją turime pripažinti kaip būtiną moralės sąlygą.

Anot Kanto, „laisvės sąvoka yra kliuvinys visiems empirikams“ (Kantas 1987: 20). Teorinis protas tiria priežastinius ryšius, o praktinio proto tikslas – rūpintis žmogaus valios determinantais. Abiem atvejais kalbama apie determinaciją. Tačiau pirmoji determinacija iš esmės skiriasi nuo antrosios. Praktinis protas žmonių valią determinuoja tiesiogiai, be empirinių veiksnių įsikišimo. Tai leidžia sakyti, kad moralė yra ne šio pasaulio dalykas. Moralės subjektas gali determinuoti savąjį priežastingumą be išorinių veiksnių įtakos. Išorinių aplinkybių poveikį

Kantas apibūdino kaip „moralinę patologiją“. Empiriniai determinantai yra mokslinio, o ne moralinio mąstymo elementas.

Kantas manė, kad apie laisvę negalima samprotauti remiantis empiriniu patyrimu. Pastarasis rodo esant gamtos mechanizmą, kuris yra laisvės priešingybė. Laisva valia gali būti mąstoma tik kaip praktinio proto postulatas, t. y. būtinas, bet mokslškai neįrodomas dalykas. Sakydamas, kad laisvė yra praktinio proto postulatas, Kantas artėjo prie to, ką religinio mąstymo tradicijos suvokė kaip mistiką. Jo nuomone, moralė nepriklauso juslinei žmogaus egzistencijai, bet turi būti suvokiama kaip antjuslinės žmogaus prigimties dalis. Teiginius apie pastarąją mokslininkai aiškina kaip nesusipratimą. Jie negali samprotauti apie kažką, esantį anapus empirinių faktų. Tačiau moralės subjektai turi pripažinti mokslinį mąstymą peržengiančius dalykus. Moralės subjektams būdingas išskirtinis sugebėjimas, kurį religinio mąstymo tradicijos priskirdavo Dievo sukurtoms ir jo paliestoms būtybėms.

Kantas neneigė empirinės žmogaus veiksmų determinacijos. Jis buvo įsitikinęs, kad mūsų poelgiai yra reiškinių pasaulio dalis ir kaip tokie gali būti aiškinami empirinių mokslų kalba. Fizikai, chemikai ar sociologai gali analizuoti empirinius žmogaus elgesio determinantus. Šalia to jis siūlė matyti kitą žmogaus prigimties pusę, kuriai tinka „antjuslinės prigimties“ vardas. Praktinė žmonių veikla byloja apie gamtos reiškinių pasauliui nepavaldžią determinaciją. Žmonės geba kurti vien mąstymui prieinamą pasaulio tvarką.

Kanto *Praktinio proto kritika* rodo neabejotinas šio autoriaus simpatijas moralinei mistikai. Kantas kritikuoja „moralinę empi-

rizmą“, kuris apibūdinamas kaip „proto empirizmas“, ir atvirai siūlo kuo didesnę erdvę palikti moraliniam misticizmui. Pastarasis, jo nuomone, „derinasi su moralės dėsniu grynumu bei prakilnumu“, o „empirizmas su šaknimis išrauna dorovę iš nuostatų“, sugriauna pareigą ir „veda žmoniją į nuosmukį“ (Kantas 1987: 90). *Grynojo proto kritikoje* Kantas vengė simpatijų mistikai. *Praktinio proto kritika* rodo pasikeitusį jo požiūrį. Šiame veikale aiškiai sakoma, kad moralinis empirizmas yra daug pavojingesnis dalykas negu moralinis misticizmas. Negalima teigti, jog Kantas buvo mistikas. Tačiau jo praktinio proto koncepcija leidžia kalbėti apie mistinius moralės elementus.

Kanto moralės mistika yra grindžiama prielaida, kad moralės principai kalba ne tik apie tai, kas yra, bet ir apie tai, kas privalo būti. Moraliniai samprotavimai yra žmogaus politinio orumo pagrindas. Doroviniai sugebėjimai žmogų išskiria iš gamtos pasaulio ir padaro kažkuo daugiau negu gamtos objektai. Moralė jį perkelia į kitą pasaulį, besiskiriantį nuo juslinių pojūčių ir potraukių pasaulio. Tai mažas praktinio proto stebuklas. Žmonės ne tik priklauso gamtos mechanizmui, bet ir gali veikti pagal savo pačių nusistatytas taisykles. Be moralinės mistikos būtų neįmanoma kalbėti apie moralę, teisę ir politiką.

Mokslininkai negali atsakyti į klausimą, kas yra laisvė. Moralės filosofai ją postuluoja kaip būtiną praktinio proto sąlygą. Laisvė rodo, kad yra kažkas daugiau negu jutimais pažįstamas pasaulis, „tačiau tas daugiau taip ir lieka man nepažįstamas“ (Kantas 1987: 105). Kantui dažnai priekaištaujama, kad jo moralės samprata atvėrė Pandoros skrynią, iš kurios pasklido įvairiausi tikėjimai „lais-

vės karalyste“. Tai pagrįstas priekaištas. Kanto mintis apie savarankišką moralinės determinacijos šaltinį tapo daugybės naują žmogų ir naują visuomenę sukurti norėjusių politinių ideologijų dalimi.

Kantas aiškiai suprato, kad moralė turi mistinių elementų. Šalia socialinės dorovės egzistuoja kita – su individo pasirinkimu susijusi dorovės pusė. Pirmoji pasiduoda gamtos ir socialinių mokslų aiškinimams, o antroji yra panaši į religinį stebuklą. Moralės subjektai sprendžia ne tik pagal tai, kas yra, bet ir pagal tai, ko buvimas jų gyvenimą padaro kilnesnį ir prasmingesnį. Kanto moralės filosofija neišivaizduojama be praktinio proto mistikos. Šio autoriaus negalima pristatyti kaip mistiko, tačiau jis neabejotinai prisidėjo prie to, ką galima vadinti moralės mistika. Ludwigui Wittgensteinui teigiant, kad „etika negali būti išreikšta“, neišvengiamai prisimenami Kanto moralės filosofijos argumentai.

Mistinis pasaulio suvokimas turi paprastą struktūrą. Mistikai pripažįsta joslėmis neapčiuopiamą tikrovę ir kartu atmeta jos pažinimą įprastinėmis praktikos, mokslo ir meno pasaulio priemonėmis. Jie pripažįsta pasaulį, kuris kasdienybės ir mokslo požiūriu prilygsta stebuklui. Egzistuoja kažkas, su kuo žmonės susitinka, ką patiria ir jaučia,

bet ko negali sudėti į diskursyviai suformuluotą teiginių kalbą. Mistikai nesitenkina įprastiniais jusliniais sąvokiniais ir proto sukurtais doktrinomis. Jie kalba apie tai, ką mokslininkai vadina „regimybėmis“, „iliuzijomis“, „fantazijomis“ ir „spekuliacijomis“. Remiantis Kantu, galima sakyti, kad šios regimybės yra žmonių moralinės savivokos pagrindas.

Straipsnio pradžioje buvo minėta, kad mistika nebūtinai turi būti siejama su religiniu patyrimu. Nesunku rasti pasaulietinių mistikos variantų. Pažvelgus į moralinio sprendinio prigimtį, galima teigti, kad dorovė neišivaizduojama be to, ką Kantas vadino transcendentaline regimybe. Wittgensteinas manė, kad mokslas išsemia teisingų teiginių visumą. Didesnių problemų jam iškilo tik dėl etikos teiginių. Jo nuomone, moralės sakiniai kalba apie absoliučius dalykus, peržengiančius empirinių faktų pasaulį. Šis požiūris atitinka pagrindines Pascalio ir Kanto moralės filosofijos intencijas. Etikos sprendinys gali būti interpretuojamas kaip viena iš mistinio mąstymo formų. Šis mistinis moralės aspektas šiandien yra nustumtas į Vakarų filosofinio diskurso pakraštį. Tai lemia dalies filosofų nepasitikėjimas religija. Nesunku rasti argumentų, leidžiančių kalbėti apie moralės mistiką.

LITERATŪRA

Carr, Edward Hallett. 1999. *Kas yra istorija?*, vert. R. Seibutyte. Vilnius: Vaga.

Comte Sponville, André. 2008. *The Little Book of Atheist Spirituality*, trans. N. Huston. Penguin Books.

Hume, David. 1995. *Žmogaus proto tyrinėjimas*, vert. K. Rastenis. Vilnius: Pradai.

Kantas, Imanuelis. 1982. *Grynojo proto kritika*, vert. R. Plečkaitis. Vilnius: Mintis.

Kantas, Imanuelis. 1987. *Praktinio proto kritika*, vert. R. Plečkaitis. Vilnius: Mintis.

Larošfuko, Fransua. 1968. *Mintys, arba Moralinės sentencijos ir maksimos*, vert. V. Povilaitis. Vilnius: Vaga.

Manent, Pierre. 2005. *Žmogaus miestas*, vert. P. Račius. Vilnius: Margi raštai.

Nozick, Robert. 2003. *Anarchija, valstybė ir utopija*, vert. A. Degutis. Vilnius: Eugrimas.

Pascal, Blaise. 1997. *Mintys*, vert. A. Tamošaitis. Vilnius: Aidai.

Vitgenšteinas, Ludwig. 1995. *Rinkiniai raštai*, vert. R. Pavilionis. Vilnius: Mintis.

MYSTICISM OF MORALITY

Alvydas Jokubaitis

S u m m a r y

The aim of this article is to develop Wittgenstein's idea of mystical elements of morality. This is done by invoking the thoughts of Blaise Pascal and Immanuel Kant. Pascal talked about mysticism of love. Kant philosophized about the mysticism of practical reason. The conception of morality developed by these two thinkers allows us to speak about mystical elements of morality. Building on from the ideas of Pascal and Kant one can try to prove that mysticism is not exclusively part of religious mode of thinking but should be treated as important part of moral experience.

Science demands the usage of empirical facts. Religious people are mystics, they acknowledge entities that are not describable in scientific terms. Discussions about mysticism do not necessarily have to be based on religion. Scientists cannot accept the proposition "God exists" or "the soul is immortal", there is no sense in talking about mysticism with them. Another way of defending mysticism looks much more promising – to prove that moral judge-

ment has mystical elements. Ludwig Wittgenstein thought that ethics cannot be expressed in ordinary scientific language but directs towards something that is absolute and mystical.

Wittgenstein thought that science is capable of exhausting the entirety of valid propositions. In his opinion, sentences about morality center on things that are absolute, transcending the world of empirical facts. This viewpoint is in agreement with the basic intentions we find in philosophy of morality of Pascal and Kant. Ethical judgement can be interpreted as one of many forms of mystical thinking. Mystical approach to ethics is dislodged to the margins of Western philosophical discourse. This has very much to do with philosophers' distrust in religion. This article presents arguments, which prove that we can reasonably talk about mysticism of morality.

Keywords: mortality, science, mysticism, love, transcendentalism.

Įteikta 2010-11-12